

ITÄ-EUROOPPA SIIRTYY POSTMODERNIIN



Nyt se paljon puhuttu aikakauden muutos sitten tapahtuu. Ei, en tarkoita EU:ta vaan Alkoa. Alkon johto on päättänyt muuttaa yhtiön ”konserniksi” eli teollisuus-, myynti- ja ravintolayhtiöiden yhteenliittymäksi. Tämä on vastoin EU:n logiikkaa, jonka mukaan vähittäismyyntimonopolilla ei saa olla kytkentöjä omaan tuotantoon. Tosin eduskunnalla on vielä sanansa sanottavana, mutta tuskin se tässä tekee poikkeusta päättyvän hallituskauden linjaan. Modernin Suomen rakenteita on muutettu virkamiesten voimin, ja eduskunta on päätökset siunannut, sikäli kuin on niihin pystynyt edes puuttumaan.

Kävi eduskunnassa ja EU:n tuomioistuimessa miten tahansa, on vaikea uskoa Alkon pitkän päälle kykenevän säilyttämään monopolinsa, kun Alko itse ei usko niihin yhteiskunnallisiin tehtäviin, joihin sen monopoliaseman pitäisi nojautua.

Minulle Alko on symbolisoinut modernin yhteiskunnan utopiaa läpirationaalisesta, solidarisesta ja poliittisesta turvayhteiskunnasta. Sen alkuperäinen tehtävä oli puhdistaa Suomen kansa järjenvastaisesta ja haitallisesta huumeesta. Sitten tarkoitus muuttui siviilisoivaksi kansan kasvattajaksi, ja nyt se itse ei enää näe omaa tarpeellisuuttaan yhteiskunnallisen tehtävän hoitamisessa. Alko on ollut byrokraattinen sanan weberiläisessä merkityksessä, mutta sen byrokratia on kätkenyt sisäänsä ihanteita, joista minun on vaikea luopua, vaikka ymmärrän niiden itseään kumoavan luonteen, nyt niin kuin aina ennenkin.

Olisi virhe ajatella, että puhtaat business-intressit olisivat saaneet yliotteen yhteiskunnallisen vastuun kantamisesta. Vielä vähemmän riittävät selitykseksi EU:n paine ja vaatimukset. Alkon hajoaminen symbolisoi suurta murrosta, joka on vähän huomaamatta toteutunut koko yhteiskunnan ohjausperiaatteissa.

On muutettu koulujärjestelmää, Suomen Akatemian rakenne on uusittu, tiedepoliittikan painopiste on siirretty yritystukien suuntaan, korkeakouluopetusta on uudistettu muualta lainatuilla tohtorinkoulutusohjelmilla. Yleisradion monopoli on lopullisesti lakkautettu, talouden infrastruktuureista huolehtineet valtion laitokset VR ja posti-tele on muutettu liikelaitoksiksi, sosiaalinen asuntopoliitiikka on lakkautettu, koulutusta sekä sosiaali- ja terveystalv palveluja yksityistetään, koko keskusvirastolaitos ja kuntien valtionosuusjärjestelmä on uusittu.

EU on toki ollut päätösten yhtenä perusteluna, lama toisena. Yleinen ja tärkeämpi purkutyön sävel on kuitenkin ollut kansallisvaltion ohjausmekanismien muuttaminen markkina-kilpailun, valinnanvapauden ja holhouksen vastustamisen nimissä. Välttämättä ei ole kysymyksessä vallan hajauttaminen. Monilla aloilla saattaa käydä päinvastoin. Kun keskusvirastot, joihin kansalaisjärjestöillä ja ammattikunnan edustajilla on ollut vahva vaikutus, on poistettu, entistä yksityiskohtaisempi kontrolli tapahtuu suoraan ministeriöstä. Ministerit, siis valtioneuvosto ja puolueet, sekä keskeiset virkamiehet ohjailevat maan asioita

omien ja sidosryhmiensä näkemysten mukaan. Ei ihme, jos presidenttiä jo hirvittää.

Alkoholihallinnossa sama kehitys on jo toteutunut. Valvonta- ja lupa-asiat eli ns. viranomaistoiminnot ovat sosiaali- ja terveysministeriön hallussa. On mielenkiintoista nähdä, millä periaatteella ministeriö onnistuu välttämään holhoajan maineen, kun Alko ei siihen pystynyt.

Suomalaisen yhteiskunnan muutosvimmasa on samoja piirteitä kuin niin sanotuissa itäeurooppalaisissa siirtymäyhteiskunnissa. Teollistumiseen ja nykyaikaistumiseen tähdännyt hallintojärjestelmä nähdään itsensä vastaakohtana, taantumuksellisenä kehityksen jarruna. Uusia malleja haetaan yhtä hyvin tsaristisesta menneisyydestä kuin jälkiteollisesta Amerikasta. Kaikki kelpaa, kunhan se edustaa kadotetun utopian vastakohtaa.

Alkoholipolitiikassa itäeurooppalainen postmodernismi ilmenee havainnollisemmin kuin monessa muussa asiassa. Moderni suunnitelmallisuus ja koordinointi on mennyt ihanne. Tuskin enää nähdään sitä kaunista ihmettä, että pitkäripaiset sulkevat koko valtakunnassa ovensa täsmälleen samalla kellonlyömällä. Enää ei keskustella pullokoon vaikutuksista kokonaiskulutukseen tai nuorison turmelukseen. Mahdottomalta tuntuu kuvitella kenenkään miettivän hinnankorotusten vaikutuksia tulonjakoon ja oikeudenmukaisuuteen, eikä monenkaan mieleen tulisi puolustaa lauantaisulkemista solidaarisuudella heikkoja ja heidän perheitään kohtaan. Mietojen linja ja juomatapojen sivistäminen ovat outoja käsitteitä, valistus ei viittaa enää valistusaatteeseen vaan paternalismiin eli valistettavien oman pätevyyden kiistämiseen.

Itäinen Eurooppa, jossa teollistuminen ja kaupungistuminen ovat toteutuneet kansallisina ja valtiojohtoisina projekteina, ei vain kapinoinut valtiota ja byrokratiaa vastaan vaan

kääntää koko modernin projektin ylösalaisin. Raittiusaate ja väkijuomien vastustaminen oli modernistinen, edistysellinen haave. Se nojautui rationaaliseen tieteeskoon, ja sillä oli korkeammat historialliset ihanteet kuin nikkarointi alkoholin jakelun yksityiskohtien parissa. Puritanismi, jonka aateperintöön se luokeutuu, oli ratkaiseva kapitalistisen kehityksen ja edistyksen ylärakenne. Individualistinen romantiikka oli toinen, mutta vain puritanismi sai Suomessa valtiovallan siunauksen. Ja ihmekö tuo. Suomalaisen yhteiskunnan teollistaminen vaati kollektiivista pidättymistä ja uhrauksia.

Nyt, kuten muuallakin Itä-Euroopassa, valtiojohtoinen edistysusko näyttää taantumukselta, vanhanaikaiselta jäänteeltä. Eletään romantiikan, itsensä toteuttamisen, korkean itsetunnon, elämysten ja arkielämän estetisoinnin aikaa. Ei riitä, että kysytään, miten saan sen, mitä kaikki haluavat. On kysyttävä, mitä Minä oikein haluan. Vastaamista siihen ei voi delegoida kenellekään.

Valtiojohtoisen modernismin ideologinen sisältö on tyhjentynyt. Siksi myös sen muistomerkit, kuten Alko, symbolisoivat uskottavuutensa menettänyttä, tulevaisuudelle uhrattavaa menneisyyttä. Edistysusko on tyytymättömyyttä tähän päivään, ja siksi se herättää epäluuloa, jopa raivoa nyt, kun tulevaisuus on pikemminkin uhka kuin loistava mahdollisuus.

Paljon historian viekkautta koituu vielä siitä, että itäeurooppalainen hallitsemistapa keskusjohtoisine valtioineen ja byrokratioineen on pitkä ja sitkeähenkinen perinne sekin. Monet esimerkit meillä vapauden nimissä tehdystä vallansiirrosta ylöspäin viittaavat siihen, että kun pöly laskeutuu, temmellyskentälle jää ehkä sittenkin vain entistä raskaampi byrokratia. Ilman edistystä, tasa-arvoa ja kansallisia unelmia. Vähäksi aikaa.